

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه:	حسینی، سید عبدالله، ۱۳۵۰
عنوان و نام پدیدآور:	خشونت خانوادگی: علل و راهکارهای مبارزه با آن از منظر آموزه‌های اسلامی سید عبدالله حسینی
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۴۳ ق = ۱۴۰۰
مرجع تولید:	نمایندگی المصطفی ﷺ در افغانستان
مشخصات ظاهری:	۲۷۸ص: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س م
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۳۶۸-۶ چاپ دوم: ۱۴۰۲
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۲۶۹] - ۲۸۲؛ همچنین به صورت زیرینوس
عنوان دیگر:	علل و راهکارهای مبارزه با آن از منظر آموزه‌های اسلامی
موضوع:	خشونت در خانواده / Family violence
	خشونت در خانواده -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام / Family violence -- Religious aspects
	خشونت در خانواده -- پیشگیری / Family violence -- Prevention
	خشونت در خانواده -- پیشگیری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
	Family violence -- Prevention -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International Translation and Publication center / Almustafa International University
رده بندی کنگره:	۸۷۶۶۸۷۲ / ۶۶۲۶HV / رده بندی دیویی: ۸۲۹۲/۳۶۲ / شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۶۶۸۷۲
	این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است
	BP1209

خشونت خانوادگی؛ علل و راهکارهای مبارزه با آن از منظر آموزه‌های اسلامی

مؤلف: سید عبدالله حسینی

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجنتیه)، نبش کوچه ۱۸   تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه   تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

✉ miup@pub.miu.ac.ir   🌐 pub-almustafa.ir   📷 [pub_almustafa](https://pub-almustafa.ir)

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت   ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری   ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

خشونت خانوادگی

علل و راهکارهای مبارزه با آن

از منظر آموزه‌های اسلامی

سید عبدالله حسینی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، درگرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

مقدمه	۱۱
۱. چستی انواع و نمودهای خشونت	۱۷
گفتار اول: مفهوم شناسی و گونه شناسی خشونت	۱۹
انواع خشونت	۲۱
الف) خشونت موجه و غیرموجه	۲۱
معیارهای خشونت موجه و غیرموجه	۲۲
خشونت های موجه	۲۳
۱. خشونت دفاعی	۲۳
۲. خشونت مصلحتی یا قانونی	۲۸
خشونت های غیرموجه	۳۱
۱. خشونت زورگویانه	۳۲
۲. خشونت فریب کارانه	۳۲
ب) انواع خشونت از زاویه بسترهای تحقق	۳۳
ج) انواع خشونت از نظر شکل	۳۵
گفتار دوم: نمودها و مصادیق خشونت	۳۵
۱. خشونت جسمی غیرموجه	۳۶
الف) شکنجه	۳۶
ب) لت و کوب	۴۰

- ۴۲ _____ ج) جرح
- ۴۳ _____ د) مثله
- ۴۵ _____ ه) قتل
- ۴۷ _____ ۲. خشونت جسمی موجه در خانواده
- ۴۷ _____ ۳. خشونت روانی
- ۴۹ _____ الف) خشونت روانی کلامی غیرموجه
- ۵۰ _____ یکم. لحن آمرانه
- ۵۲ _____ دوم. فریاد
- ۵۲ _____ سوم. دشنام
- ۵۸ _____ چهارم. تهدید
- ۶۱ _____ پنجم. توهین
- ۶۳ _____ ششم. تحقیر
- ۶۴ _____ هفتم. تهمت جنسی
- ۶۵ _____ ب) خشونت روانی کلامی موجه
- ۶۵ _____ ج) خشونت های روانی غیرکلامی غیرموجه
- ۶۶ _____ یکم. حبس
- ۶۹ _____ دوم. خشونت ساختاری (محدودیت های ساختاری)
- ۶۹ _____ سوم. خشونت اقتصادی (محدودیت های مالی)
- ۷۰ _____ چهارم. خشونت جنسی (سوءاستفاده جنسی)
- ۷۱ _____ د) خشونت روانی غیرکلامی موجه
- ۷۵ _____ ۲. خشونت در خانواده، گونه ها و نمودها
- ۷۶ _____ گفتار اول: خشونت خانوادگی، پیشینه و پیامد
- ۷۹ _____ خشونت خانوادگی
- ۸۳ _____ پیامدهای خشونت خانوادگی
- ۸۳ _____ ۱. آسیب های جسمی
- ۸۴ _____ ۲. آسیب های روحی، روانی

۳. آسیب‌های رفتار..... ۸۴
۴. آسیب‌های اجتماعی..... ۸۸
- گفتار دوم: گونه‌های خشونت خانوادگی..... ۸۸
- همسر (زن) آزاری..... ۸۹
- همسرآزاری از نظر آموزه‌های دینی..... ۹۲
۱. شوهرآزاری..... ۹۸
۲. کودک‌آزاری..... ۱۰۲
۳. سالمندآزاری..... ۱۰۸
۴. خادم‌آزاری..... ۱۱۰
- گفتار سوم: نمودها و مصادیق خشونت در خانواده..... ۱۱۲
- خشونت جسمی در خانواده..... ۱۱۳
- خشونت روانی کلامی..... ۱۱۶
- خشونت روانی غیرکلامی در خانواده..... ۱۱۸
۱. حبس و شبه حبس..... ۱۱۸
۲. خشونت‌های ساختاری..... ۱۲۰
۳. خشونت اقتصادی..... ۱۲۸
۴. خشونت جنسی (سوءاستفاده جنسی)..... ۱۳۳
- گفتار چهارم: جایگاه خشونت در مدیریت خانواده..... ۱۴۲
۱. خانواده، اجتماع یا شراکت؟..... ۱۴۳
۲. تنبیه و خشونت..... ۱۴۷
- الف) خشونت در تنبیه همسر..... ۱۴۹
- ب) استفاده از خشونت در تنبیه کودکان..... ۱۵۴
- ج) استفاده از خشونت در تنبیه کهن سالان و خدمه..... ۱۵۶
۳. علل خشونت‌ورزی و عوامل مؤثر بر خشونت در خانواده..... ۱۵۹
- گفتار اول: علل خشونت‌ورزی..... ۱۶۰
۱. خشم و غضب..... ۱۶۱

۱۶۸. ۲. تکبر و برتری خواهی _____
۱۷۱. ۳. رشک و حسد _____
۱۷۴. ۴. نیاز یا احساس نیاز (طمع و حرص) _____
۱۷۷. ۵. هوس (کام جویی و لذت طلبی) _____
۱۷۸. ۶. تقلید و یادگیری غیرمستقیم _____
۱۸۰. ۷. باورهای ناصواب _____
۱۸۱. ۸. بدگمانی _____
۱۸۲. ۹. حق پنداری _____
۱۸۴. ۱۰. تصور کارآمدی _____
۱۸۵. گفتار دوم: عوامل مؤثر بر بروز خشونت خانوادگی _____
۱۸۶. ۱. عوامل زیستی و ژنتیکی _____
۱۸۹. ۲. عوامل روان شناختی _____
۱۹۱. ۳. عوامل اجتماعی _____
۱۹۹. ۴. عوامل فرهنگی _____
۲۱۰. ۵. عوامل تربیتی _____
۲۱۳. ۴. اهداف و راهکارهای مبارزه با خشونت‌های غیرمجاز _____
۲۱۳. گفتار اول: اهداف مبارزه با خشونت خانوادگی _____
۲۱۴. ۱. پیشینه مبارزه با خشونت خانوادگی _____
۲۱۸. ۲. اهداف مبارزه با خشونت _____
۲۲۰. ۳. تفاوت نگرش اخلاقی، فقهی و حقوقی به مسئله خشونت _____
۲۲۴. ۴. مسئولیت مادر مقابل خشونت خانوادگی _____
۲۳۱. گفتار دوم: راهکارهای مبارزه با خانوادگی _____
۲۳۶. الف) اهتمام به تربیت اخلاقی در مراحل تربیتی _____
۲۳۷. ۱. خانواده _____
۲۳۸. ۲. آموزشگاه‌ها _____
۲۳۹. ۳. محیط اجتماعی _____

- ب) توانمندسازی افراد برای پرهیز از خشونت و مقابله مؤثر با خشونت _____ ۲۴۱
۱. آگاهی بخشی اخلاقی، فقهی و حقوقی _____ ۲۴۲
۲. ارتقای سطح تحصیلات _____ ۲۴۴
۳. رفاه عمومی _____ ۲۴۵
۴. مشاوره _____ ۲۴۶
- ج) دخالت اجتماعی _____ ۲۴۸
- د) حمایت حاکمیتی _____ ۲۵۱
۱. فرهنگ سازی عدم خشونت از طریق آموزش و تبلیغات _____ ۲۵۲
۲. تدوین قوانین بازدارنده و اجرای آن _____ ۲۵۵
۳. ایجاد سازوکار ویژه دادخواهی برای خشونت دیدگان _____ ۲۵۵
۴. ایجاد مراکز حمایتی و سرپناه برای قربانیان بی پناه خشونت _____ ۲۵۵
- خاتمه و نتایج _____ ۲۵۹
- کتابنامه _____ ۲۶۵

مقدمه

خشونت، پدیده‌ای جهانی و آسیب اجتماعی فراگیری است که در طول تاریخ حیات بشر و در همه جوامع بشری و البته با نسبت‌های متفاوتی، رایج بوده و هست. نمی‌توان جامعه‌ای را یافت که در آن، هیچ نوع خشونتی نباشد و البته جوامعی هم هستند که در آنها خشونت، بسیار گسترده است. همان‌طور که خشونت پدیده‌ای جهانی است، تلاش برای جلوگیری، کنترل و کاهش خشونت هم وظیفه‌ای اخلاقی، دینی و انسانی است که در طول تاریخ و در همه فرهنگ‌ها و جوامع، کم‌وبیش و با درجات متفاوتی مورد توجه بوده است. در عصر حاضر، هم پدیده خشونت ابعاد گسترده‌تری پیدا کرده و هم مبارزه برای کنترل آن، به تلاش فراگیر جهانی مبدل شده است. با توجه به رشد فرهنگ عمومی و تلاش جمعی بشر در همه زمینه‌ها برای زندگی بهتر، مبارزه با پدیده خشونت از اهمیت بیشتری برخوردار شده است. در واقع، مبارزه برای رفع خشونت، از مظاهر تلاش جمعی بشر برای بهبود وضعیت زندگی عمومی است. در چند دهه اخیر، هم تبلیغات وسیعی در رسانه‌های عمومی برای مبارزه با پدیده خشونت انجام شده، هم پژوهش‌های گوناگونی در حوزه‌های

مختلف علوم بشری درباره خشونت صورت گرفته و هم تلاش‌های سیاسی و اجتماعی در این راستا انجام شده است. اما در گفتمان خشونت، جای مباحث نظری و مبنایی خالی است. مباحث مربوط به خشونت، بیشتر مباحث رسانه‌ای و سیاسی بوده، بر مصادیق خاصی، با نگرش جدلی متمرکز است؛ به عبارت دیگر پدیده خشونت، به صورت علمی، برهانی و تحلیلی، کمتر مورد بحث واقع شده است؛ به ویژه در جامعه افغانستان که مسئله خشونت در چند سال اخیر، از مهم‌ترین محورهای فعالیت رسانه‌ها و همچنین گروه‌های فعال اجتماعی مثل کمیسیون مستقل حقوق بشر، جامعه مدنی و... است. از سوی دیگر، واکنش تهاجمی برخی طیف‌ها در مسئله خشونت خانوادگی و نگاه یک‌سویه و احساسی به آن و همچنین استفاده ابزاری و سیاسی از آن، به شکل‌گیری جبهه‌گیری نامرئی و غیرعلنی در برابر این تلاش‌ها انجامیده است. در این جبهه‌گیری، غرض‌ورزی‌ها و سوءتعبیر و تفسیر برخی مدعیان مبارزه با خشونت و همچنین سوء فهم برخی مخالفان مبارزه با خشونت، دخیل است. در نتیجه، برخی طیف‌های سنتی در جامعه افغانستان، نه فقط به مبارزه علیه خشونت خانوادگی رغبت نشان نمی‌دهند؛ بلکه به نوعی دیدگاه‌های فکری، فرهنگی و منافع اجتماعی و سیاسی خود را در تضاد با آن می‌بینند و از این رو، چه آشکارا و چه غیر آشکارا با طرح مباحث مبارزه با خشونت خانوادگی مخالف هستند. برای جلوگیری از سوءاستفاده از مسئله خشونت و همچنین رفع سوء فهم و سوءتفاهم در مسئله خشونت، لازم است که ابعاد و زوایای مسئله خشونت با دقت بیشتری بررسی شود.

خشونت، پدیده‌ای کثیرالاضلاع است که از زاویه‌های مختلف و در دانش‌های مختلف مورد مطالعه و بررسی است. اصطلاح خشونت، در روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، مباحث حقوقی، مجادلات سیاسی و رسانه‌ای تبلیغی و... کاربرد گسترده دارد. در روان‌شناسی، با نگاهی علمی، علل و عوامل رفتار خشونت‌آمیز فردی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در جامعه‌شناسی، علل و عوامل خشونت‌های جمعی، در جوامع مورد بررسی قرار می‌گیرد. اما در فضای رسانه‌ای و مجادلات سیاسی-تبلیغی، بحث‌ها معطوف به خشونت، به عنوان آسیب و معضل اجتماعی است. البته اهداف و انگیزه‌های سیاسی و تبلیغی هم مد نظر است. در مباحث حقوقی، مبارزه با جرایم خشونت‌آمیز در جامعه و کاهش و کنترل آن مد نظر است.

پدیده خشونت از ابعاد و زاویه‌های دیگری هم قابل مطالعه است؛ مانند به‌کارگیری خشونت از منظر دینی؛ شامل آموزه‌های دینی مثل آیات و روایات و عقل سلیم و همچنین علوم اسلامی مثل اخلاق و فقه. تحقیق پیش‌رو، بررسی مسئله خشونت خانوادگی از منظر دینی است که در چهار فصل تنظیم شده.

در فصل اول، چیستی، انواع و نمودهای خشونت در چهار گفتار است. گفتار اول، ناظر بر مفهوم‌شناسی و گونه‌شناسی خشونت است که ضمن تعریف خشونت، خشونت موجه و غیرموجه، معیارهای خشونت موجه و غیرموجه، بسترهای تحقق و آشکال خشونت، و در گفتار دوم، نمودها یا مصداق‌های خشونت بررسی شده است. برخی مباحث این فصل، مثل خشونت موجه و غیرموجه و معیارهای خشونت موجه و غیرموجه، تا جایی که نویسنده اطلاع دارد، پیشینه‌ای ندارد. در گفتمان

خشونت، چه در گفتمان علمی و پژوهشی، که در مراکز تحقیقی و دانشگاهی انجام می‌شود، و چه در گفتمان سیاسی و ژورنالیستی، دسته‌بندی‌هایی از خشونت وجود دارد که ضابطه‌مند و معیاری نیست. نویسندگان در این فصل، دسته‌بندی جدیدی از خشونت ارائه کرده که براساس آن، از آنجا که خشونت، به‌عنوان آسیب وارده بر شخص مطرح است، این آسیب یا جسمی (دست‌کم درد جسمی) است یا روحی (دست‌کم رنج درد درونی و روحی) و براساس آن، خشونت به دو گونه خشونت روانی و خشونت جسمی، و خشونت روانی به دو بخش خشونت روانی کلامی و غیرکلامی تقسیم شده است و بخش مهمی از مباحث خشونت مثل حبس، محدودیت‌های مالی (خشونت اقتصادی)، محدودیت‌های ساختاری (خشونت ساختاری)، و سوءاستفاده جنسی (خشونت جنسی)، زیرمجموعه خشونت روانی غیرکلامی دسته‌بندی شده است؛ زیرا آسیب این رفتارها بر روح و روان انسان است. افزون بر آن، مصادیق هریک، تعریف و حکم آنها از نظر دینی (اخلاقی و فقهی) و همچنین موارد موجه متصوّر آن، بررسی شده است.

عنوان فصل دوم، خشونت در خانواده، گونه و نمودهاست. گفتار اول، درباره خشونت و پیامدهای آن، و گفتار دوم، ناظر بر موضوع انواع متصور خشونت خانوادگی در پنج گونه خشونت علیه همسر، خشونت علیه شوهر، خشونت علیه کودکان، خشونت علیه سالمندان و خشونت علیه خدمه از نظر فراوانی و همچنین از نظر آموزه‌های دینی است. از کاستی‌ها در بحث خشونت در خانواده، تمرکز بر خشونت علیه زنان و غفلت از انواع دیگری از خشونت است که ممکن است در خانواده بروز کند که کوشیده‌ایم این مهم مورد توجه قرار گیرد. گفتار سوم، درباره

نمودها و مصادیق خشونت در خانواده است که مصادیق عینی‌تر انواع خشونت در خانواده مورد بررسی قرار گرفته. گفتار چهارم، رابطه مدیریت خانواده با تنبیه و خشونت بررسی شده.

فصل سوم، درباره علل خشونت‌ورزی و عوامل مؤثر بر آن است. از نوآوری‌های این تحقیق، تمایز بین علل خشونت‌ورزی و عوامل مؤثر بر آن است. از آنجا که رفتار اختیاری انسان از نفس او - به عنوان فرمانده وجود آدمی - سرچشمه می‌گیرد، صفات نفسانی منشأ و علت رفتارهای انسان و از آن میان، خشونت است. در گفتار اول فصل سوم، ویژگی‌های نفسانی که منشأ رفتارهای خشن است، به عنوان علل خشونت‌ورزی مورد مطالعه قرار گرفته و در گفتار دوم، عوامل مختلف زیستی، روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و تربیتی که از طریق تأثیر بر ویژگی‌ها و صفات نفسانی، در خشونت‌ورزی نقش دارد، به عنوان عوامل مؤثر بر خشونت بررسی شده است.

فصل چهارم، در دو گفتار و مربوط به اهداف و راهکارهای متصور و مطرح شده برای کنترل و کاهش خشونت‌ورزی است. گفتار نخست، درباره اهداف و پیشینه، و مسئولیت ما در قبال خشونت در خانواده و در گفتار دوم، راهکارهای مبارزه علیه خشونت خانواده، موضوع بحث است. امید است این تلاش، بر تغییر ذهنیت خوانندگان و به تبع آن، تغییر ذهنیت جامعه درباره پدیده خشونت اثر بگذارد و گامی در جهت مهار و کاهش خشونت خانوادگی در جامعه باشد.